

Tweede Wereldoorlog, de 'koude oorlog', dekolonisatie in Azië en Afrika, Noord- en Zuid-Amerika, Israël. In elk van deze hoofdstukken - en in de daarin aan de orde komende thema's - wil de auteur, zoals hij zelf in zijn Ter Inleiding aankondigt, 'gewoon het verhaal vertellen. Zo komt de spanning van het gebeuren het meest tot zijn [bedoeld is: haar] recht'. En hoewel zelf historicus en theoloog, zich rekenend tot 'de Gereformeerde Gezindte', beroept hij zich voor deze benadering op het voorbeeld van de socioloog P.J. Bouman. Dit laatste is goed te merken. De auteur kan vertellen, en hij grijpt menige kans aan, zijn verhaal met goede anekdotes te verlevendigen. Uitstekende voorbeelden hiervan vind ikzelf de bekeringsgeschiedenis van Martin Niemöller en de manier waarop Gravemeijers aandeel in het verzet der Nederlandse Hervormde Kerk wordt getekend, waarbij ik met vreugde noteer dat ook de 'boodschap' die deze Algemeen Secretaris op 17 mei 1940 aan de kerkeraden rondstuurde (en die, van de kansel voorgelezen, diepe indruk maakte en de toon zette voor wat zou volgen) niet vergeten is - zoals helaas wel door W. Nijenhuis in *Biografisch Woordenboek van Nederland*, deel 3. Wat ook zeer stimuleert is de afwisseling van Romein en cursief in de druk. Het werk vormt dus zeer aangename lectuur waaruit veel wetenswaardigs valt op te steken.

Is dit ook de bedoeling van de auteur? Hierover verschaft hij geen zekerheid. Wel vermeldt hij dat het boek zijn ontstaan dankt aan zijn werk aan een 'Hervormd-gereformeerde catechetencursus', maar hij ontkent meteen dat het een cursusboek zou zijn, daar 'ieder gemeentelid het moet kunnen lezen'. Daarbij geeft hij aan dat het 'puur historisch' is, dus informatief en niet beoordelend. Met zoveel woorden wordt dit op Barth en de Wereldraad betrokken, twee hete hangijzers die inderdaad niets te klagen hebben, zeker eerstgenoemde niet: zij worden *sine ira et studio* behandeld, de eerste zelfs met sympathie. Wat wil men dus nog meer? Op deze retorische vraag kan een heel nuchter, om niet te zeggen ontnuchterend antwoord gegeven worden: nauwkeurigheid! Om dit toe te lichten begin ik met een typerende kleinigheid. Op blz. 191 wordt het Jeruzalemse monument voor de zes miljoen vermoorden beschreven, 'het museum Yad Vashem: teken en naam (Jesaja 56) ...', dit zonder verdere toelichting. Toch was deze niet overbodig. Waarom is bij Jesaja het vers niet genoteerd, waarom is de Engelse transcriptie gebruikt, waarom is niet de iedere Nederlander bekende letterlijke vertaling van 'jad' als 'hand' vermeld en waarom is niet het woord 'Gedenkteken' uit de N.B.G.-vertaling als hier toch beter passend overgenomen? U begrijpt dat ik de auteur hoogst dankbaar ben dat hij mij weer met mijn neus op Kittel en Gesenius drukte, maar daarmee brengt hij mij tevens op het volgende. Waarom is hij zo zuinig met voornamen, zodat het eerst via het register mogelijk is, vast te stellen dat het *Rudolf Kittel* is geweest, de editor van de *Biblia Hebraica* (hiervóór aangeduid), een oudtestamenticus dus en niet zomaar een 'theoloog', die 'zich door Hitler (liet) inschakelen bij onderzoek naar het 'Jodenvraagstuk'? De onverholen sympathie van de auteur voor het volk Israël spreekt op vele bladzijden trouwens mee, maar waarom raffelt hij dan het sluwe begin van de Jodenvervolging in Nederland zo nonchalant